

Ajuntament de Barcelona

Institut de Cultura

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
SERVEI D'ARQUEOLOGIA

Informe sobre el refugi antiaeri de la plaça de Las Navas. Poble Sec Districte de Sants-Montjuïc

Actuació arqueològica i avaluació patrimonial

19 de novembre de 2008

Emplaçament: Plaça de Las Navas. Poble Sec.

Districte: Sants-Montjuïc

Projecte: Construcció d'un aparcament subterrani

Promotor: Ajuntament de Barcelona

En relació a l'actuació arqueològica que s'està duent a terme a la plaça de Las Navas, concretament a la zona corresponent al carrer de Teodor Bonaplata, relacionada amb la prevista construcció d'un aparcament al subsòl de la plaça, el Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat, tenint en compte els aspectes patrimonials, **informa:**

1. Al subsòl de la zona de la plaça de Las Navas hom sabia que es va construir el Refugi 262 per a defensa dels atacs antiaeris que rebia Barcelona a la Guerra Civil de 1936-1939.
2. D'aquest refugi se n'ignoraven les característiques constructives i l'estat d'execució i de conservació ja que solament se'n conservaven algunes notícies en forma de documentació d'arxiu.
3. Fruit dels treballs de control i recerca arqueològica s'ha pogut localitzar i accedir al seu interior.
4. Dels treballs realitzats el tècnic arqueòleg Alessandro Ravotto, de l'empresa Àtics, ha elaborat a petició municipal, un ***Informe preliminar dels treballs arqueològics del refugi núm 262, de la plaça de Las Navas.*** En aquest

informe el tècnic descriu la construcció en aquells trams que s'han pogut visitar i les seves característiques físiques i d'estat de conservació. Es tracta, com s'especifica en la introducció del text, d'un informe preliminar on la documentació és parcial donades les "condicions de seguretat i visibilitat molt escasses".

5. Tot i això, a l'espera de poder completar l'accés i la documentació, l'informe arqueològic és molt explícit pel que fa a les imatges. S'hi poden observar les característiques constructives, i la situació física del refugi. Pel que fa a conclusions generals podem dir:
  - a. El refugi sembla que es va planificar i executar segons els recorreguts que s'especifiquen en el plànol conservat a l'Arxiu Administratiu Municipal. Algunes de les anotacions del plànol corresponen al moment del tapiat dels accessos al refugi, ja després de la victòria de les tropes franquistes. Caldrà comprovar-ho topogràficament.
  - b. Es tracta d'un refugi profund, llarg, estret i prou baix, sense gaires elements diferenciats del que és la zona del pas. La secció del pas, en general, és de 1'20m x 220 en el punt més alt, per un recorregut que pot situar-se al voltant dels 270 m. No sembla tenir possibilitats d'haver tingut bancs perimetrals.
  - c. El refugi va ser clausurat estant en una fase de construcció, quan se n'havien executat solament algunes parts. Així, després de la perforació en els nivells argilosos del subsòl, fins a cotes molt

profundes es van iniciar els treballs de reforçament estructural amb obra de maó lligada amb ciment. Veiem que la zona més acabada correspon als accessos (almenys en aquells que s'han pogut observar) amb escales i replans, mentre que el tronc central i les branques més llargues es troben en curs d'obrar o pendents d'acabats, depenent dels sectors d'obra.

- d. Les argiles on s'excava el refugi són prou toves ("esponjoses i discretament compactes", en paraules del tècnic), ja que s'observen alguns trams amb esllavissades, o bé amb perforació d'arrels d'arbres des d'una superfície situada a més de 10 metres de profunditat. Potser aquesta característica litològica explica la necessitat dels constructors d'excavar fins als nivells més profunds.
- e. És innegable que el refugi es degué utilitzar encara que fos en una fase de treballs constructius, com ho demostra la presència d'indicis clars de la presència de cablejat elèctric. Aquest fenomen és prou usual en els refugis barcelonins i lògic tenint en compte les circumstàncies.

Pel que fa a la **valoració** del refugi 262, cal dir, pel que fa a la part visitada i informada, que es tracta d'un refugi que reflecteix, com d'altres, els moments tràgics que es vivien dins de la "normalitat" dels esdeveniments de la Guerra Civil. Es tracta d'un refugi que, com era usual en aquesta mena de construccions, es

deuria anar construït d'acord amb un projecte i les necessitats del barri, emprant els mitjans tècnics i humans disponibles i les tècniques i materials adients per a complir la seva funció.

El 262 és un refugi de característiques normals pel que fa a les tècniques constructives utilitzades, on hi podem destacar únicament com a característiques definitòries la seva estretor i fondària. El fet de tractar-se d'un refugi inacabat, excavat en terres prou flonges, potser inestables, hi afegeix un handicap evident.

En general podem concloure que no es tracta d'un refugi tipològicament diferenciable per cap element destacable. Des del punt de vista de la seva capacitat com a element patrimonialitzable, vist des del punt de vista museístic, podem dir que no reuneix gaires característiques favorables donada, d'una banda, la impossibilitat d'acomplir les mesures adients de seguretat, i de l'altra, -suposant actuacions de consolidació que amb seguretat modificarien substancialment l'aspecte del refugi -, el seu propi "disseny" molt simplificat aporta pocs elements per al vessant del discurs i l'explicació de la defensa passiva.

La ciutat de Barcelona conserva en el subsòl dels seus carrers i places i en els seus edificis un conjunt molt important de refugis antiaeris, de diverses característiques i importància patrimonial. El que ens ocupa, tot el seu valor innegable pel que fa a la memòria col·lectiva i el sentiment evocador de la gent del barri, no sembla representar cap fita històrica ni tècnica essencial, ni aportar cap singularitat

Ajuntament de Barcelona

Institut de Cultura

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
SERVEI D'ARQUEOLOGIA

històrica que faci aconsellar d'incloure'l en el conjunt d'elements urbans a preservar. Resta clara, això si, la necessitat de procedir a la seva documentació exhaustiva prèvia a qualsevol actuació que pugui modificar, encara que sigui parcialment, els aspectes físics i de continguts del refugi.

Tot i això, les opinions tècniques del Museu d'Història de Barcelona i del seu Servei d'Arqueologia, que han de ser emmarcades dins d'una necessitat de coneixement del conjunt de la ciutat així com, en aquest cas, del desenvolupament dels capítols i episodis de les etapes contemporànies de la seva història, no poden valorar les qüestions de caire més social o lligades als aspectes més emotius dels ciutadans. Ha de ser l'administració més propera als veïns qui, al cap i a la fi, valorant el conjunt de necessitats del barri, decideixi sobre el futur d'aquests elements del passat urbà.

Ho informem als efectes oportuns

Ferran Puig i Verdaguer

Director del Servei d'Arqueologia
del Museu d'Història de la Ciutat

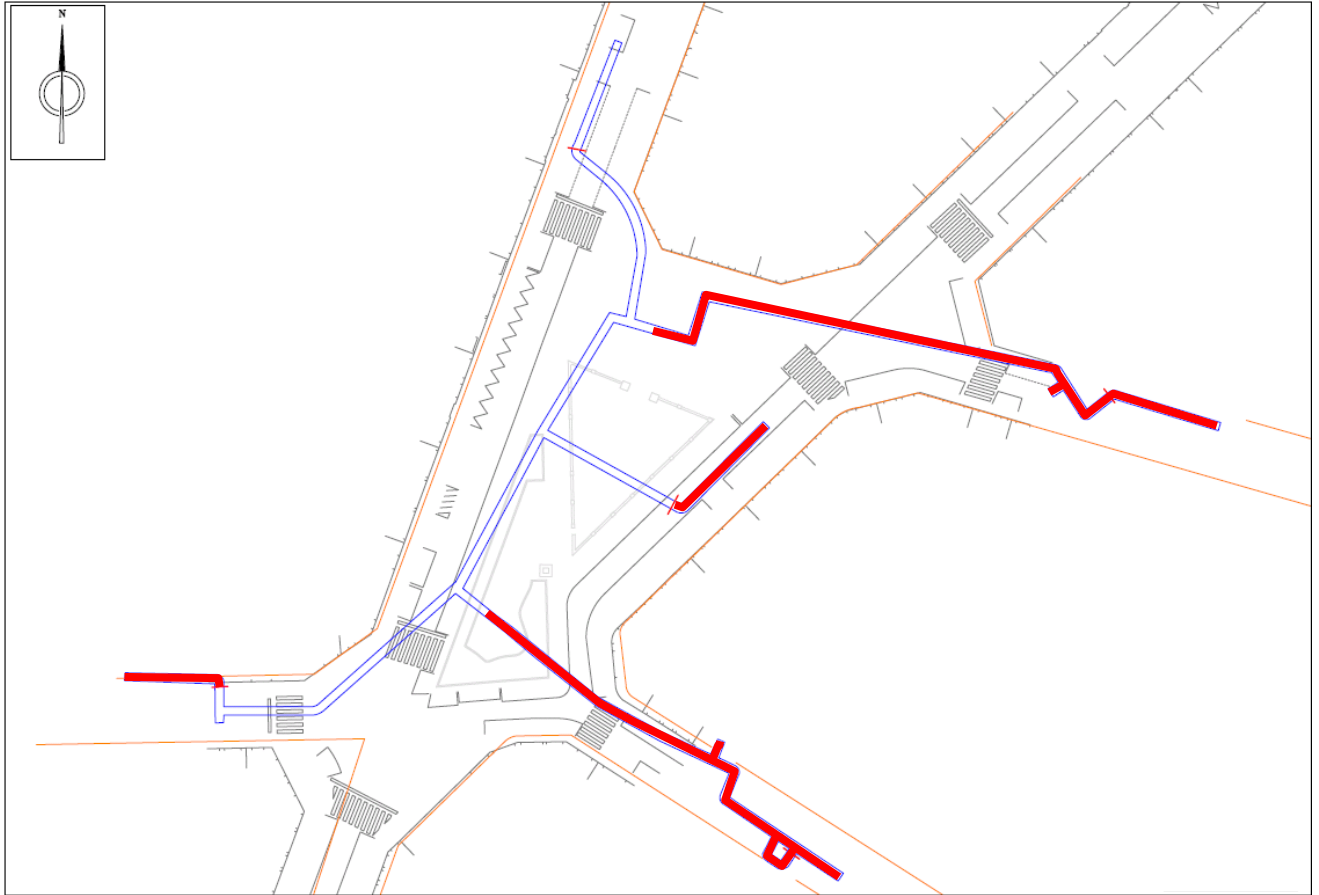
Barcelona, 19 de novembre de 2008

Ajuntament de Barcelona

Institut de Cultura

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
SERVEI D'ARQUEOLOGIA

 Zones pendents d'accés i comprovació